

ENYEDI SÁNDOR

Bukaresti magyar iskolák...

Ki adhatna mára hírt az első bukaresti magyar telepesekről? A nyomokat eltüntette a változó idő, de a viszonylagos értékű köztudat úgy tartja számon, hogy a magyarok már a XV. században megjelentek Bukarestben. Elődeink még olvashatták az egykori katolikus egyházi feljegyzéseket, melyek szerint ekkoriban a városban már működtek magyar katolikus misszionáriusok. A későbbi évszázadok során inkább az üldözött protestánsok jönnek s vannak időszakok, amikor felekezeti különbség nélkül a jobb munkalehetőség, elhelyezkedés reményében érkeznek hazánk fiai a lélekszámban növekvő, gyarapodó — Konstantinápoly felé vezető út mentén fekvő — városba. Vannak, akiknek e város csak átmeneti állomás, másoknak viszont letelepedési színhely. Önkéntes kivándorlás, kényszerű emigráció és kalandvágy egyaránt szerepet játszik abban, hogy Bukarest magyarjainak száma egyenletes emelkedést mutat, noha pontos számadatokkal többször és több korszakban híjával vagyunk.

Bukarest sokszínűségére jellemző, hogy a XVIII. század folyamán a románok mellett németek, görögök, zsidók, örmények, oroszok száma is jelentékeny. Ezek egyike-másika iskolalapításban meg is előzte a magyarokat, akik 1815-ben jutnak el az első magyar nyelvű iskola megalapításáig.¹

Sükei Imre református pap személyében tisztelhetjük az iskolaalapítót, aki fontosnak tartotta, hogy a bukaresti magyarságnak is meglegyen a maga iskolája. 12 gyerekekkel indult útjára az iskola, amely épület híján az evangélikus templomban kapott ámenetileg hajlékot, majd 1819 után a *Lutherana* utcában iskola is épül, ahol Márk Mózes tanító már 1826-ban tizenöt-húsz gyereket oktat anyanyelvén.²

Szerény, de biztató kezdet ez, melyet nem gáncsolt a fejedelmi adminisztráció. Növekvő igény és a példa erejével ható nekibuzdulás eredményeit jelzi, hogy a *Barației* katolikus templom mellett 1824-ben létrejöhett a második — ezúttal katolikus — iskola is, amelyben 40—50 gyerek sajátíthatta el magyar nyelven a legfontosabb alapismereteket.

A tragikus 1849 után számos emigráns érkezik ide a leverett magyar szabadságharc színhelyeiről, s talán ők is hozzájárultak, hogy örvendetesen megszorodik a magyarul tanulók száma: az 1856/57-es tanévben például a két magyar felekezeti iskolában 120—180 gyerek tanul magyarul. Jóval kevesebben ugyan, mint a magyarok számaránya alapján elvárható lenne, de jóval többen a kezdeteknél.

A két román fejedelemség egyesülését követően (1859) a város jelentősége megnő, s az elkövetkezendő évtizedekben Bukarestnek a főváros szerepét kell betöltenie. A református tanulók száma meghaladja a százat, de érdekes és jellemző kísérőjelenség hogy hírek érkeznek újabb iskolák megnyílásáról Románia más városaiból. Ploiesti, Pitesti, Brăila, Buzău, Galac, Tîrgoviște,

Sascut (Szászskút) kap magyar eklézsiát és mellettük hosszabb-rövidebb időre magyar nyelvű iskolát.³ 1881-ben a román királyság kikiáltása után I. Károly román király kilátásba helyezte a magyar fővárosi iskola segítését, anyagi támogatásával 1891-ben új épületbe költözhettek a magyar diákok, a két felekezeti iskola — a megnövekedett tanulólétszámnak megfelelően fiú és lány tagozatokkal rendelkezett. A bukaresti magyar iskolák fejlődése zavartalanabb volt a vidékieknél, hiszen itt az uralkodói kegy és a létszámában tekintélyes magyar kolónia megtartó igyekezete nem keresztezte egymást. Az állami támogatást eredménnyel egészítette ki a magyarság adakozó készsége. Emlékezünk a kezdetekre. Még nem múlt el egy évszázad és a tanulók létszáma meglepő módon gyarapodott. 1909/1910-es egyik utolsó békeév iskolaadatai a következő fejlődést mutatják:

1. katolikus magyar felekezeti iskolában tanult 335 fiú és 559 leány,
2. a református iskolában 155 fiú és 323 leány.

A „külhonban” — ekkor még diaszpórában élők aligha engedhetik meg azt a luxust, hogy felekezeti zárttságban próbáljanak megkapaszkodni. Az iskolák egyházi gyülekezetek mellett szerveződtek ugyan, de a kapuk nyitva álltak a más felekezetiek számára is. Jellemző, hogy a bukaresti református iskola az evangélikusok templomában kezdi el a működést — és amikor 1904-ben a reformátusok lány tanulóik számára felépítették a Sfinții Voievozi utca 50. szám alatt egy emeletes, modern iskolájukat (amely már küllemben is megállta a helyét a korszak bukaresti iskolái között) padjaiba számos katolikus, unitárius kislány is beülhetett. Így történt ez a két évvel később, 1906-ban megnyílt református fiúiskolában is. A katolikusok sem tettek másként: a Szent László Társulat támogatásával és a román kormány jóváhagyásával arra törekedtek, hogy új iskolák létesítésével pótolják a beiskoláztatás korábbi kényszerű mulasztásait. Néhány bukaresti negyedben sikerült új elemi iskolákat létrehozniuk. 1910/11-es tanévben az Erdély nélküli Románia területén több mint 20 magyar iskola működik, ezekben 2208 növendék tanult, 60—65 képzett tanerő irányítása mellett. A gyerekek — talán ez sem elhanyagolható szempont — többnyire budapesti, tankönyvekből sajátították el az ismereteket.

Az első világháború befejezése új helyzetet teremtett. A Bukarestbe érkező magyarnak a román főváros addig a külföldet jelentette, olyan külföldet, ahol számottevő magyarság is élt. Trianon után az Erdéllyel is gyarapodott Románia az erdélyi magyarság számára nem külföld többé, hanem az a terület, ahol élni kell. A határok átrendezésével az erdélyi magyar számára az emigráció addigi fogalma ellentétes értelmet kap. A Magyarország felé leeresztett határsorompók jelzik a lehetséges emigráció új útvonalát. A sorompók azonban csak kevesek számára jeleztek járható utat; s ettől fogva az Erdélyből Bukarestbe munkát keresni induló magyart aligha lehet emigránsnak tekinteni. Az ipar nélküli Székelyföld emberfeleslege délkelet felé keresi az érvényesülést, s közülük is nagy számban a munkaalkalmat nyújtó román fővárosban.

A román hivatalos statisztikának az 1930-as népszámlálásakor feltüntetett 30 ezres magyar adata olyan alábecsülése a valóságnak, amely vitát sem érdemel. Az *Ellenőr* című kolozsvári politikai, kritikai, közgazdasági lap úgy tudta,⁴ hogy a bukaresti magyarok száma ekkor már elérte a száztíz-ezret. Bukarest — amelynek ekkor hatszázezer lakossága van — számtalan magyar lapalapítás színhelye, és ez az esztendő, amikor felvetődik egy

állandó magyar színház létesítésének a gondolata is.⁵ Az erdélyi magyar lapok hasábjait szívesen bocsátják a bukaresti magyarok életéről szóló híradások, riportok, beszámolók közlésére. A Brassói Lapok állandó rovatot indít: „Mutassuk be Bukarest magyarjait!” címmel. A pontos statisztikai adatok ugyan hiányoznak — de a megnövekedett Bukarestbe tartó magyar beköltözés következményeként széles körben elterjedt az a felfogás, hogy a két világháború között Budapest után Bukarest a második legnagyobb „magyar város”. A két háború közötti időszakot a két állam közötti többnyire feszült viszonya határozza meg, számtalan törvény, intézkedés próbál gátat vetni a magyar kultúra terjedésének. Ennek ellenére magyar szempontból iskolai vonalon is van előrelépés. 1937-ben, majd 1939-ben létesült két újabb református elemi iskola. Az első a Pantelimon negyedben, a Vatra Luminoasa 139. szám alatt, a második a Viilor sugárút 115. szám alatt indul. A három református iskolában összesen 8 tanító oktat. A katolikusok iskoláiban a gyerekek száma megközelítette a nyolcszázat.

1940 ősze akár korszakhatárnak is tekintendő. A második bécsi döntést követően Észak Erdély visszakerül Magyarországhoz, viszont Dél-Erdélyben jelentős számú magyar marad. A bécsi döntés felbolygatta a kedélyeket a bukaresti magyarok körében is, és nem kis változást okozott az addigi magyarság létszámában. Cziko Nándor, a MADOSZ egyik vezetője, a demokratikus magyarság aktivistája mondta 1945 szeptemberében az 1940-es fordulatról:

— A bécsi döntés után Bukarestből több mint százezer magyar tért haza úgy, hogy alig maradtunk húszezren.⁶

Antonescu és Horthy kölcsönös retorziókkal „felelget” egymásnak; a dél-erdélyi magyar iskolákra szomorú sors vár a következő négy évben, mégis érdekes módon e kritikus időben nem szünetelt a magyar nyelvű oktatás Bukarestben. A számarányok drasztikusan csökkennek ugyan, de a jelenlét és a folyamatosság biztosított.

A második világháború pusztításai nem hagyták érintetlenül a bukaresti magyar iskolaépületeket sem. Éppen a legfontosabbat, a Sfinții Voievozi 50. sz. alatti emeletes iskolát érte a legnagyobb kár. Az 1944-es áprilisi bombázás után „csak egyharmad része maradt meg, felszerelése és nagy gonddal őrzött ifjúsági és gyermekkönyvtára teljesen megsemmisült. Az iskola felszereléséből semmi sem maradt meg, még az iskolapadok is mind elpusztultak...” — jelenti a helyzetet a *Világosság*.⁷

Az 1944. augusztus 23-i fegyveres felkelés után létrejött első katonakormány (Sănătescu) illetékes tanügyi vezérigazgatója nemcsak az iskolát ért pusztításokra céloz, amikor kijelenti: „Bukarestben nem lesz többé magyar iskola!” De a demokratikus erők összefogásának eredményeként — szinte hihetetlen módon — 22 tanulóval újra indult a református elemi iskola Bukarestben. A munka a romokon kezdődött el, hiszen a lebombázott iskolában alig volt olyan rész, ahol 22 gyerek meghúzódhatott.

A Magyar Népi Szövetség bukaresti szervezete gyorsan és határozottan felmérte a teendőket. A szervezet egyik vezetője, a politikai bizottság tagja, Révy Ilona 1945 januárjában így nyilatkozott:

„Bukarestben csak egy magyar nyelvű református iskola van negyven tanulóval, holott az első világháború előtt öt volt. Most is szükség volna három-négy magyar nyelvű elemi iskolára. Talán a jövő tanévre sikerül leg-

alább még két iskolát létesítenünk. Igen aggasztó a tanteróhiány is.”⁸ S ekkor még nincs Bukarestben magyar nyelvű sajtó, az MNSZ tagjainak a száma alig éri el az ezret. De ők annál aktívabban kivették részüket a munkából. 1945. március 6-án, a dr. Petru Groza vezette első demokratikus kormány megalakulása után kedvezőbb körülmények között érvelhettek a bukaresti magyar iskolahálózat bővítése mellett. 1945 őszén már örömmel adja tudtul olvasóinak a *Világosság*: „Országszerte általános örömet és megnyugvást keltett az MNSZ-nek közművelődési síkon elért újabb jelentős eredménye. A közoktatásügyi minisztérium ugyanis az MNSZ kérésére fővárosban négy osztályos magyar tannyelvű középiskola felállítását engedélyezte. Az új középiskola a bukaresti református elemi iskola mellett fog működni. A gimnázium tanárait az önként jelentkezett fővárosi magyar mérnökök és papok közül válogatják ki, akik valamennyien az MNSZ tagjai. Itt írjuk meg, hogy Lupescu Viorica tanárnő a református iskola román nyelvtanára az új gimnáziumban ingyenes oktatást vállalt.”⁹

Takács Pál — a háború utáni időszak első igazgatója, s egyben a bukaresti magyar iskolai hagyományok krónikása — az iskola újjáépítése érdekében meleg hangú felhívásban szólította fel a szülőket, a bukaresti magyarokat, hogy felekezeti különbség nélkül segítsék az iskolát. Nemcsak építkezni kell, de padokat kell szerezni és pótolni kell a hiányzó felszereléseket. Az elszennvedett kárt — hangsúlyozza az igazgató — erős elhatározással és áldozatkészséggel pótolni lehet. „Bukarestben ez az egyetlen magyar iskola, amelybe a főváros különböző részeiből járnak a gyermekek. Ezek a gyermekek valóságos hősök, mert órákhosszat gyalognak, hogy az iskolába eljussanak és megelégedjenek egy egyszerű levestel, amit az iskola kávéházában kapnak.”

Az elemi iskola és a gimnázium érdekében közzétett felhívás nem maradt eredmény nélkül. Néhány hónap múltán, 1947 elején a következőket olvashatjuk a *Világosságban*: „Az elmúlt két esztendő miatt azok, akik felelősséget éreztek iskolánk iránt és megértették az anyanyelv védelmének nemzedékekre kiható jelentőségét, hatalmas erőfeszítéseket tettek a Magyar Népi Szövetség iskolacsatájának megnyerése érdekében. A magyar sajtó számtalanszor fordult felhívással társadalmunkhoz, mert az állami támogatás mellett minduntalan szükség volt tetemes összegekre, hogy az épülettartozások munkálatait, valamint a hiányzó iskolafelszerelések beszerzését biztosítani tudják. Ilyen értelmű felhívást közzeltünk annak idején a bukaresti református állami gimnázium és elemi iskola részéről. A fővárosi magyar gyerekek anyanyelvét ápoló két intézet a legsúlyosabb állapotok között végzi hivatását. Ügyszólván még padjaik is alig vannak. Felhívásunkra Táncz Jenő kolozsvári építésvállalkozó egymaga hárommillió lej adományozott a bukaresti magyar iskolának. Nemes cselekedete legyen útmutatás és követendő példa mindenki előtt, mert az összefogásban rejlő erők vihetik csak győzelemre népünk művelődési törekvéseit.”¹⁰ A létszám lassan, de emelkedő tendenciát mutat. 1948 elején — még az államosítást megelőzően 55 tanuló jár az elemibe és beindult már a második ciklus is. (V—VI.)

A jelentős magánadományok mellett a városháza és a minisztérium 30—30 vagon fát és húszezer lej szállítási segílyt utalt ki az iskolának. Az iskola így sem volt könnyű helyzetben, hiszen az iskola mellett működő Gyermekekvédő Tanács 118 tanuló látott el élelemmel, 35 gyereket pedig ingyen ebédben részesített.¹¹ Amikor megtörtént az 1948-as tanügyi reform és az iskolák ál-

lamosítása — az állam is nagyobb vonalúnak bizonyult a támogatás terén: háromszázezer lejt utalt ki a kormány az iskolai épület rendbehozatalára.¹²

Az iskolák államosítása biztató perspektívákat vetített a bukaresti magyar iskola elé is. A bátortalan szülők is nagyobb bizalommal keresték fel az államilag patronált nemzetiségi iskolát. 1948/49-es tanévben már 270 tanuló kért felvételt az iskola köteleibe.¹³ A nemzetiségi politika sikereként könyvelhették el, hogy a következő évben, 1949-ben döntés született arról, hogy az iskola mindhárom (alsó-középső-felső) fokozata kiépül, líceum lesz tizenkét osztállyal. Az iskola vezetősége érezhette a miniszterelnök személyes jóindulatát, aki több esetben közbelépett az iskola felszereléseinek pótlása és ellátottságának javítása érdekében. 1949 nyarán új épület várta az iskolásokat — és az iskola munkaközösségét, tanulóit és a szülőket egy alkalommal dr. Petru Groza személyesen is meglátogatta.

Ez az eddigi iskolapolitika magán viselt bizonyos egyoldalúságot, hiszen a kerületekben nem nyílt mód fiók elemi iskolák létrehozására, de az egyetlen egyre nagyobb iskolát látványosan fejlesztette. S a bukaresti magyar líceum (sokáig a bukaresti 9. sz. líceum) profitált a kezdeti évek kedvező körülményeiből, és éveken keresztül meg tudta őrizni tekintélyét és vonzáskörét akkor is, amikor már a nemzetiségi oktatásügyben egészen más tendenciák kezdtek érvényre jutni. Igaz, az iskola távolról sem tudta felölelni a magyar iskolaköteles gyermekeket, hiszen sok esetben a távolságok is megakadályozták a szülőket, hogy gyermekeiket a nemzetiségük számára fenntartott iskolába adják. Mégis éveken keresztül úgy tűnt, hogy az iskola meg tudja őrizni a dr. Petru Groza miniszterelnöksége alatt kivívott tekintélyét.

Az ötvenes évek elején iskolai struktúrájában — különböző érvek ürügyén — alapvető változásokat hajtottak végre. Felemelték a nemzetiségi tanulók kötelező minimális osztálylétszámát; egyes iskolatípusokat megszüntettek anélkül, hogy tekintettel lettek volna a speciális nemzetiségi sajátosságokra. A csángó földön 1947-től folyamatosan létesített magyar nyelvű iskolákat bezárták, s az erdélyi vegyes falvakban éppen a megemelt kötelező létszám miatt rohamosan tűntek el az eddig különben jól működő nemzetiségi iskolák vagy tagozatok. Bukarest évekig nem érezte az erdélyi sajátos iskolagyakorlatot. Itt különleges engedéllyel a kötelező létszám alatt is működhettek magyar osztályok. De a nemzetiségi politika immár tartósnak és egyirányúnak bizonyuló tendenciái nem kerülhették ki sokáig a bukaresti magyar iskolát sem, mint ahogy érzékenyen érintették a nemzetiségi cézzal létrehozott bukaresti Petőfi Sándor Művelődési Ház korábbi nemzetiségi profilját, vagy a Bukarestben megjelenő magyar lapok, folyóiratok közlési lehetőségeit. A szüntelen átszervezések ideiglenesen elfedhették ugyan a módosult nemzetiségi politika célzatosságát, de hosszabb távon nem volt nehéz felfedezni, hogy egy alapos szemlélet- és gyakorlatváltás negatív következményeivel kell szembenézni.

Az 1978-ban kiadott új tanügyi törvény kapcsán összeállított iskolahálózat jegyzékéből már hiányzik az *önálló* bukaresti magyar iskola, helyette a 15. számú román nyelvű líceum tagozataként jelenik meg. Tehát tagozattá degradálódik egy korábban önállóan működő nemzetiségi intézmény. A tanári karban fokozatos változások következnek be. Egyes úgynevezett nem fontos tantárgyakat (pl. ének, testnevelés, rajz stb.) román nemzetiségű tanárok tanítanak. De „természetesen” egyes osztályokban románul tanítják a földrajzot, történelmet is. Közben — egy korábban Erdélyben több helyen bevált módszer szerint — párhuzamos osztályokat kaptak román tanítási nyelvvel

a magyar osztályok, majd 1986/87-től nem indulhatott magyar nyelvű kilencedik osztály. A magyar jelentkező választhatott a román tannyelvű 9/a vagy az ugyancsak román tannyelvű 9/b között. Rövid idő alatt foganatosított intézkedések következtében a magyar liceum bevégezte pályafutását. Különböző mellékjelenségek is végigkísérték a fentebb jelzett folyamatot. 1986 nyarán lekerült az iskola faláról a régi besorolást jelző tábla, s a cégjelző már csak liceumot jelzett. Ekkor még egy magyar főigazgató (Megyeri Katalin) vezette az iskolát két román aligazgató társaságában. Azóta változott a helyzet ezen a téren is. 1987 januárjától immár három román igazgató vezeti az iskolát. Így vezetett a göröngyös út az iskolaalapító Sükei Imrétől (1815) az 1987-től főigazgatóként működő magyarul nem tudó Ilie Dimboiu Catalinaig. S hogy a váltás ne legyen indokolatlan, 1987 februárjában miniszteri bizottság vizsgálja az iskola munkáját, s az előző évekre vonatkozóan egyértelműen állapítja meg, hogy az iskolában a tanítás alacsony szintű, az alkalmazott módszerek elavultak. Új szemlélethez új módszerekre van szükség. Addig is, míg a folyamat sikerrel befejeződik, az új vezetés kiadja az utasítást: a táblavázlat románul írandó, a szakkifejezések románul írandók. A faliújságon nincs helye a magyar nyelvű *órarend* feliratnak, s a tanulók egymás közötti idegen beszéde sérti a román tanulókat.

A nekrológ elkészült: a bukaresti magyar középiskola élt néhány sikeres, áldozatos esztendő.

Az általános iskolában diák és tanár megrendült hittel tekinthet a jövőbe. A magyar diáknak az sem lehet vigasz, hogy más nemzetiségi iskolákat sem kímélt meg a nemzetiségi kérdést véglegesen megoldottnak deklarált hivatalos politika.

JEGYZETEK

1. Koós Ferenc: *Életem és emlékeim*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1971. 172.
2. Takács Pál: *Múlt századi század eleji magyar iskolák Bukarestben*. A Hét, 1981. június 12.
3. Kertész József: *Tíz év a romániai magyar misszióban*. Kolozsvár 1913. 41.
Takács Pál: *Magyar anyanyelvű oktatás a múlt századbeli Románia vidéki városáiban*. A Hét, 1981. június 29.
4. Ellenőr, 1930. december 30.
5. Tiszatáj, 1987/6. sz. 68—72.
6. Világosság, 1945. okt. 6.
7. Világosság, 1946. november 1.
8. Világosság, 1945. február 1.
9. Világosság, 1945. szeptember 27.
10. Világosság, 1947. március 28.
11. Romániai Magyar Szó, 1948. március 12.
12. Romániai Magyar Szó, 1948. szeptember 25.
13. Romániai Magyar Szó, 1948. október 15.